

Бомбардування Морочного

24 – 25 лютого 1944 німці повели наступ на білоруські партизанські загони, які дислокувалися поблизу наших лісів. Тоді часто проводилося бомбардування райцентру Морочне та навколишніх сіл.

Налагодження мирного життя

1 лютого 1944 року група партизанів загону імені Богдана Хмельницького була направлена в Морочнівський район для налагодження мирного життя. До її складу входило 13 бійців загону та 4 вчительки. Спочатку було організовано 36 сільрад.

Відновлення мобілізаційного пункту в Морочному

У червні 1941 року в Морочнівському районі було оголошено мобілізацію на фронт громадян 14 вікових категорій. Тоді мобілізація проходила мляво, повідомлення військовозобов'язаним доставлялися в екстремальних умовах, бо готувалися до евакуації.

Зимою, 1944 року, в Морочному знову було організовано мобілізаційний пункт. У доповідній записці голові Ровенської обласної ради від 23 березня 1944 року вміщена інформація, що 27 лютого 1944 року проведена перша мобілізація жителів району. Явка була майже стовідсотковою. У цей день на фронт були відправлені військовозобов'язані із Задовженської та Судченської сільських рад.

Масове відселення в травні 1944 року

Жителі 28 сільрад Морочнівського району були відселені в

ЗАРІЧНЕНЩИНА ПІСЛЯ ВИЗВОЛЕННЯ

прокурора, Палій Марті повернули корову, 2 воли та теля, Палій Катерині, Саган Марії, Палій Ксенії - по корові, а Сьох Любові - корову, 3 овець та віз. Одна із артилерійських частин, що дислокувалася в селі Велике Морочне, взяла в жительки Старих Коней С. Олени Олександрівни бочку зерна (15 пудів). Вона звернулася до військового прокурора, щоб їй видали чекове посвідчення з підписом «Із поверненням». А в господарів з цього села Шеринги Параски та Шварапи Уляни було забрано овецьки. Вони просять прокурора, аби їм повернули їхню живність.

Становище в Кухітській Волі

Непроста ситуація склалася в селі Кухітська Воля: «Згідно із наказом Воєнної Ради Н-ської армії, виселенню підлягали населені пункти Морочнівського району Залізняця, Судче, Острівськ, Кухітська Воля-1, Кухітська Воля-2, Перекалля, Береза. Але військовий підрозділ цієї армії створив ситуацію, яка ускладнила завдання відселення, бо в ці села було «зевакуйовано» жителів Любешівського та Іванівського районів. Так, у Залізняцю заселено жителів 17 сільрад Любешівського району, а в село Кухітська Воля – жителів сіл Мохре, Люб'язь, Пожог Любешівського району. Тому в цих сільрадах склалися досить непрості умови життя, велике перенаселення людьми та худобою. Знищуються посіви. У жодному селі не було призначено коменданта, люди розселилися на хуторах, живуть у клунях, інших прибудовах. Деякі жителі цих сільрад не бажають відселитися

164 двори. Село Прикладники знищено менше, але й там є втрати. Рідко в яких селах залишилася худоба, бо була вивезена німцями. Її мають лише ті, хто переховував худобу в лісах. Це спостерігалось в найбільш віддалених селах та хуторах.

Аеромайданчик у Погості Зарічному

Морочнівський райвиконком просить в обласного керівництва якнайшвидше налагодити поштовий зв'язок із районом. Пропонує доставляти пошту саме через повітря, бо зробити це наземним транспортом із Дубровиці стало неможливо: «8 вересня поштар, який мав доставити кореспонденцію, додому не повернувся, а з ним була ще й дівчина, яка працювала по спецзв'язку. Доля обох невідома». До 11 вересня 1944 року за 15 метрів від Губина було облаштовано аеропосадочний майданчик.

Звіт за вересень 1944

Морочнівський район складається із 56 населених пунктів, які об'єднані в 37 сільрад. По селах проведено по 2 – 3 загальних зборів по питаннях фронту, тилу та завдання допомоги фронтові. Для цього були організовані спеціальні культбригади. Найбільші осередки українського націоналістичного підпілля - села Вулька Річицька, Перекалля, Борова, Бишляк, Залізняця та Кухче. У селі Перекалля було вбито 2 голови сільради, обрано третього – 70-річного чоловіка, якого теж побито «до напівсмерті». Із 15 по 20 вересня 1944 року вбито 10 голів сільрад, 7 секретарів, 5 десятників та 4 районних працівники.

посилене спорудження приміщень для організацій та підприємств.

Церкви

У жовтні 1944 року уповноваженому в справах церков при Ровенському облвиконкомі Головатому надійшло звернення 3 церков: Муравинської, Погостської та Морочненської. Общини просили зареєструвати їхні церкви й дозволити проводити тут богослужіння.

Якими були перші установи та сільради

Приміщення тих мешканців району, які були репресовані або добровільно виїхали в Польщу, використовувалися для цілей сільських громад. У ДАРО зафіксована заява голови Храпинської сільради Мацераука та секретаря Пархомчука на право використання будинку «виморченої» сім'ї Ч. Станіслава Івановича на хату-читальню. У селі Привітівка дім Шоломіцького Михайла Петровича було віддано для сільського клубу. Заява написана від завідуючого хатою-читальнею Кириковича. Голова сільради Млінка Ошурко просить 2 будинки вибулих до Польщі віддати під школу та хату-читальню. Якими були ці будинки, записано в документах Кухітсько-Вільської сільради: дім Сосоновського (довжина 8м, ширина 5м, висота 3м) передано на школу в Кухітській Волі-1, а будинок Лицевича Миколи - на школу в Кухітській Волі-2.

Сільради

Після війни практично кожне село мало свою сільраду. До неї були приписані хутори й невеличкі села. Наприклад, до Кухченської сільради приєднані були Майдан, Підмітла, Радовле, Острогонець, Перехрестя, Підвисач. Головою сільради був

«позавідселенню» смугу. Невідселеними залишилося 3 сільради: Бишляк, Великі Телковичі та Млинок. Жителям цих сіл довелося прийняти величезну кількість біженців. Через сільради Борова та Перекалля сюди рухалося населення нашого району, Любешівського Волинської області, Дрегинського, Іванівського, Дивінського Пінської області. У названих сільрадах було знищено 320 га пасовищ, лугів, полів.

Право в'їзду до району

Аби потрапити в 1944 році до Морочнівського району, слід було мати спеціальний дозвіл. Так, 2 серпня, Бабики Гнат І. такий дозвіл не отримав. Про це до району прислав повідомлення завідувач відділу кадрів Ровенської облради. Райвиконком же просить облвиконком надіслати спеціальний виклик та пропуск для родини секретаря райкому Строни, вони мають прибути із міста Красноярська.

Притягнути до відповідальності тих, хто самовільно залишив район

Такі рішення приймалися в ті часи. Наприклад, технік райдорвідділу Станкевич Антон Адамович 15 липня 1944 року залишив район і влаштувався працювати в Пінську. Його було «притягнуто до кримінальної відповідальності як дезертира». У зв'язку з тим, що районного прокурора тоді ще не було на посаді, покарання йому мав винести прокурор області.

Відшкодування військових затрат

Жителі нашого району зверталися до прокуратури військової частини 30615 «Д» із проханням повернути в їхні господарства забрану худобу. За розпорядженням військового

цих сільрад не бажають відселитися. Просимо вирішити питання із відселенням цих сіл, бо нині відселено лише села Кутин, Задовже, Храпин, Кухче, Нобель із прилеглими хуторами. За пропусками голів сільрад, ці люди пропускаються на роботу в інші села».

Просимо зменшити держпоставки

В одному із документів Морочнівський райвиконком обґрунтовує причини, чому жителям району слід зменшити план держпоставок зерна та картоплі за 1944 рік: «Декілька місяців район перебував у прифронтовій смузі, а 6 сільрад: Омитська, Ніговищанська, Прикладницька, Сенчицька, Дубчицька, Коморівська – постійно були під німецькою окупацією. У цих сільрадах населення не було, людей вивезли або вигнали із сіл. Поля та луги перетворені на окопи, бліндажі, мінні поля, дротяні загорожі. Ярові тут не засівалися, а озимі посіви були зриті окопами або перетворені на мінні поля, потоптані військовими танками. Частина врожаю неможливо зібрати, бо землі заміновані. Луги теж знищені машинами, танками, на них німці постійно випасали коней. Частина жителів цих сіл донині не повернулися додому, багато з них пішли на заробітки по інших селах. У відселених селах доглянути посаджене та посіяне вони не могли. Картопля та буряки позаростали бур'янами, а овочі взагалі не були посіяні».

Стан населених пунктів

Перші, складені після звільнення району від німецької окупації документи свідчать про стан населених пунктів району. У серпні 1944 року після обстеження 56 сіл, було зроблено висновок, що багато з них потребувало допомоги, бо зазнали значних втрат. У селі Дубчиці окупанти спалили 34 господарства із 101, у Ніговищах – 54 із 125, у Омиті – 31 із 65, у Гориничах – 23 із 73, у Сенчицях – 55 із 107, у Коморах усі

Освіта в 1944 році

Із 45 шкіл, які діяли в Морочнівському районі до війни, лише в 10 приступили до навчання. Головна причина в тому, що немає вчителів. А ще не вистачає підручників, зошитів, інших навчальних посібників.

Кадри

Районні керівники просили прислати до району такі кадри: суддю, прокурора, голову планової комісії, завідуючого фінвідділом, райспоживспількою, лікарів, учителів (хоч би 50 чоловік, щоб охопити навчанням 50 відсотків шкіл).

Для танкової колони «Ровенщини»

При відселенні в травні 1944 року деякими жителями району були залишені без догляду вівці. Райвиконком забрав їх під свою охорону й, після повернення жителів сіл додому, повернув їх господарям. А жителі Острівської, Кухітсько-Вільської та деяких інших сільрад віддали свої вівці на фонд танкової колони «Ровенщина». Гроші було перераховано на вказаний рахунок у банк, а вівці передані в їдальні райспоживспільки. Жителі району зібрали понад 76 тисяч карбованців на танкову колону «Ровенщина».

Зрив хлібопоставок

У районі часто відбувався зрив хлібопоставок. Так, у жителів сіл Храпин, Кутин, Перекалля тричі забиралося приготовлене для поставки зерно. Але, із прибуттям до району великої кількості військових, питання держпоставок виконувалися стовідсотково.

Будівництво

У районі не було жодного хорошого приміщення для зберігання зерна. У 1944 році тут побудували 2 зерносклади по 220 тонн. «Ані зерна зібралося стільки, що його ніде зберігати. Просимо швидше вислати по нього транспорт». Ведеться

Харковець Трохим Євменович. Морочне мало аж 2 сільради. До Великої Морочної належали Іванча, Глини, Підмостя, Замлиння, Забужжя, Підгруддя, до Малої – Свідно, Сельце, Пасіко, Дубище, Габрище. Головували тут Марчук Семен Олександрович та Літвінчук Іван Пилипович. Локниця мала хутори Лисуха, Дерти, Заріка, Лап'є (голова Коханович Григорій). До Муравина відносилися Чернин, Парська, Коловорот (голова Кохно Микола Карпович).

Десятихатники

Спеціальні засідання присвячувалися обговоренню роботи десятихатників. Це – спеціально призначені особи з місцевих жителів, що проводили роз'яснювальну роботу в 10 закріплених за ними будинках. Вони з'явилися в селах України після затвердження «Положення про десятихатників» від 21 листопада 1923 року. Постанова ця була таємна, опублікуванню не підлягала. Тоді ці люди були зобов'язані наглядати за своїми сусідами та регулярно доносити про їхні підозрілі дії відповідним органам влади. На зборах у Погості Зарічному 1949 року вирішили, що десятихатники мають проводити агітацію не менше 3 рази на тиждень.

Повоєнні «супряги»

Після війни в селах залишилося багато вдів. Вони не мали можливості обробляти свої земельні ділянки. Тоді було прийнято рішення організувати супряги – допомоги «кінних» господарів «безкінним». Інколи один господар мав допомагати для 4 – 5 сусідів. Так, у Мутвиці Корнійчук Петро Васильович мав обробляти городи Манзік Олександри Василівни та Корнійчук Марії Андріївни, а Кирилюк Михайло Петрович – городи Дехтерук Меланії Петрівни.

Підготувала

Валентина ТУМАШ

(за матеріалами архівних джерел).